

دستور برای لغت‌سازی

فرهنگ پیشوندها و پسوندهای فارسی

همراه گفتارهای درباره دستور زبان فارسی

نگارش

دکتر خسرو فرشیدورد

استاد دانشگاه تهران

اتشارات زوار

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
نیانهای اختصاری	یازده
پیشگفتار	هدفه
بخش نخست	
کلیاتی درباره زبان، زبانشناسی و دستور زبان	
۱ - فصل نخست: زبان، زبانشناسی، دستور زبان.	۳
شرایط دستور نویسی برای زبان فارسی	۳۴
بخش دوم	
کلیاتی درباره دستور زبان فارسی	
۱ - ۲ فصل نخست: کلیاتی درباره آواشناسی زبان فارسی	۳۵
آواشناسی زبان فارسی	۳۷
آواهای زنجیری زبان فارسی	۳۸
حروف و اجهای زبان فارسی	۳۸
آواهای زیر زنجیری	۴۱
۲ - فصل دوم: اشاره‌ای به نحو فارسی	
گروه و اقسام آن در زبان فارسی	۴۵
جمله و جمله‌واره در زبان فارسی	۵۰
اقسام جمله	۵۰
ساختمان جمله و جمله‌واره بسيط	۵۲

۵۷	۳ - ۲ فصل سوم: اقسام کلمه
۵۷	اسم
۵۹	ضمیر
۵۹	ضمیر شخصی
۶۱	ضمیر مشترک
۶۴	صفت و گروه و صفتی
۶۴	صفت بیانی
۶۵	نشانه‌های ساختاری و لفظی صفت بیانی
۶۶	صفت میهم
۶۶	صفت عددی
۶۷	فعل و گروه فعلی
۶۷	شناسه‌ها و نشانه‌های لفظی فعل
۶۹	وجه فعل
۷۲	حرف و حرف اضافه
۷۲	حرف اضافه و گروههای حرف اضافه
۷۴	حرف ربط (پیوند) و گروههای ربطی
۷۵	اقسام حرف ربط
۷۵	حروف ربط و گروههای ربطی همپایگی
۷۶	حروف ربط و گروههای ربطی وابستگی
۷۸	قید و گروه قیدی
۷۹	اقسام قید و گروه قیدی از نظر معنی
۸۲	صوت و گروه صوتی
۸۲	اقسام صوت
۸۳	دگرگونی واجها و حروف در زبان فارسی
۸۳	واج و دگر واج
۸۳	ابدا

۸۴	اقسام ابدال
۸۴	تحفیف
بخش سوم	
کلیاتی درباره صرف فارسی	
۸۷	۱- ۳ فصل تختست: سازه
۹۰	دگر سازه و دگر کلمه
۹۱	۲- ۳ فصل دوم: نیمه کلمه و اقسام آن
۹۵	۳- ۳ فصل سوم: کلمه و دگر کلمه
	اقسام کلمه
۹۹	کلمه متصل و منفصل
۱۰۱	کلمه فعلی و غیر فعلی
۱۰۹	سازه‌ها و ساختمانهای فعال و غیرفعال ترکیبی و اشتراقی
۱۱۱	۴- ۳ فصل چهارم: اشتراق در زبان فارسی
۱۱۱	ضمیمه، پسوند، پیشوند
۱۱۱	اقسام ضمیمه‌ها
۱۱۱	ضمیمه ماده ساز و غیر ماده ساز
۱۱۱	ضمیمه بسیط و غیر بسیط
۱۱۲	ضمیمه بومی و اقتباسی
۱۱۶	شبه ضمیمه
۱۱۶	اشتقاق و مشتق
۱۱۷	مشتق ساده و پیچیده
۱۱۷	مشتق یگانه و مشتق مضاعف (مشتق دوگانه)

مشتق فعلی و غیر فعلی	۱۱۷
ریشه، ماده، بن	۱۱۸
نکاتی دیگر درباره ضمیمه‌ها	۱۲۱
طبقه بندی ضمیمه‌ها	۱۲۵
۳- فصل پنجم: پیشوندهای اشتاقاقی زبان فارسی	۱۲۷
پیشوندهای اشتاقاقی فعل و نیمه فعل فارسی	۱۲۷
پیشوندها و شبه پیشوندهای مرده و غیر فعل	۱۲۷
درباره پیشوندهای فعل و غیر فعل صفت ساز و قید ساز فارسی	۱۲۸
۴- فصل ششم: پسوندهای اشتاقاقی زبان فارسی	۱۳۱
۱- پسوندهای اشتاقاقی فعل و غیر فعل فارسی	۱۳۱
۲- پسوندهای اشتاقاقی بومی و قرضی در زبان فارسی	۱۳۸
۳- پسوندهای اشتاقاقی مرکب فارسی	۱۴۰
۴- سیاهه الفبائی پسوندهای مرکب فارسی	۱۴۱
۵- فصل هفتم: پسوندهای اشتاقاقی فارسی بر حسب معنی و نقش دستوری آنها	۱۴۵
پسوندهای اشتاقاقی اسم ساز و اسمهای پسوندی	۱۴۵
پسوندهای اشتاقاقی اسم ساز در شاهنامه	۱۴۸
اسمهای پسوندی ترجمه‌ای	۱۴۹
۵- مصادری در زمان ما	۱۵۲
کلمات ترجمه‌ای مشتق مضاعف در فارسی امروز	۱۵۴
اسم مصدرهای مشتق مضاعف ترجمه‌ای	۱۰۰
اسم مصدرهای پیچیده امروز	۱۰۰
اسمهای جمع ترجمه شده با «ات» و «ین» و «ون»	۱۶۷
اسمهای ترجمه‌ای با «ها» ی جمع بسیاق فرنگی	۱۶۹

۱- فصل هشتم: صفت‌ها و قیدهای مشتق پسوندی و پیشوندی	۱۷۱
قیدهای مشتقی که با پیشوندها ساخته می‌شوند	۱۷۱
قیدهای مشتقی که با پسوند ساخته می‌شوند	۱۷۱
قید مشتق مشترک با عدد تریتی در شاهنامه	۱۸۰
تفصیل‌بندی پسوندهای صفت ساز و قید ساز بر حسب معنی	۱۸۵
پژوهشی دیگر درباره چند پسوند قیدساز و صنعت‌ساز در شاهنامه	۱۸۸
پسوندهای صنعت‌ساز و قیدساز در شاهنامه	۲۰۴
قیدهای پسوندی ویژه	۲۰۶
قیدهای پسوندی ویژه شک	۲۰۶
قیدهای پسوندی ویژه تأکید	۲۰۷
قیدهای پسوندی مقدار	۲۰۷
قیدهای تنوین‌دار	۲۰۹
صفتها و قیدهای پسوندهای ترجمه‌ای امروز	۲۲۶
«ای» نسبت ترجمه‌ای	۲۳۴
کلمات مشتقی که امروز با «ای» نسبت تحت تأثیر ترجمه بوجود آمدند	۲۳۴
قیدهای تنوین‌دار ترجمه‌ای	۲۴۲
۲- فصل نهم: پاره‌ای از نقشهای دستوری پسوند «ا» در زبان فارسی	۲۴۷
نقش فعلی و صوتی پسوند «ا»	۲۴۸
«ا» فراوانی و تعجب	۲۴۹
تحول الف ندا و فراوانی و تعجب	۲۵۶
الف فعل	۲۵۸
الف دعا	۲۶۰
چند نکته دیگر درباره پسوندها	۲۶۳

پیشگفتار

آنچه در این کتاب از نظر خوانندگان گرامی میگذرد مجموعه نوشته‌ها و مقاله‌های چاپ نشده و چاپ شده‌ایست درباره اشتقاق و پسوندها و پیشوندهای فارسی که عمر پاره‌ای از آنها به چهل سال میرسد و در مجلاتی چون وحید، ارمغان، آشتا، آیشه و مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران و اصفهان و دانشگاه فردوسی مشهد، چاپ شده است. و بعد از این زمان دراز، اکنون پس از اصلاح و تجدید نظر بصورت کتابی مستقل درآمده و در دسترس دوستداران زبانشناسی ایرانی و زبان و ادب فارسی گذاشته میشود. افزون بر این فرهنگ الفبائی پیشوندها و پسوندهای فارسی نیز در این کتاب درج گردیده است.

در ضمن کتاب باقتضای مطلب، کلمات ترجمه‌ای پسوندی و پیشوندی را که در عرض پنجاه سال از کتابها و مجله‌ها و روزنامه‌های فرنگی گردآورده بودم، گنجانده‌ام تا شاید خدمتی ناچیز به امور مهم ترجمه و تعبیرات ترجمه‌ای و فارسی معاصر در کشور ما باشد. و این کار که از عنفوان جوانی آغاز شده بود، اکنون در آخرین روزهای عمر از چاپ خارج میشود.

البته پیش از این، قسمتهای کوچکی از تعبیرات ترجمه‌ای را بصورت مقاله در مجلات مختلف چاپ کرده بودم و اخیراً بخشی دیگر از آن، بصورت کتابی جداگانه بوسیله وزارت ارشاد زیر عنوان «پیرامون ترجمه» بنقل از مجله فرهنگ و زندگی (شماره ۲۳، سال ۱۳۵۵) بطبع رسیده است. افزون بر اینها فعلها و گروههای فعلی ترجمه‌ای نیز در پایان کتاب «فعل و گروه فعلی و تحول آن در زبان فارسی» چاپ انتشارات سروش آمده است.^۱

۱. افزون بر اینها نگاه کنید به این نوشته‌ها:

